

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Москальової Юлії Романівни

**«Джерела до вивчення дитячої безпритульності та бездоглядності
на Півдні України (60-і рр. XVIII – початок XX ст.)»,**

**представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07. 00. 06 – історіографія, джерелознавство та
спеціальні історичні дисципліни**

У рамках дослідницьких процесів у вітчизняній науці впродовж останніх десятиліть, ми можемо виокремити потужний джерелознавчий напрямок. Важливість вдало здійсненого евристичного пошуку та подальшої наукової обробки актуалізованих першоджерел для будь-якої історичної реконструкції є апріорною та беззаперечною. Представлена на розгляд праця Ю.Р. Москальової відрізняється із загалу тим, що це є перша спроба досягнути джерелознавчі аспекти питань дитячої безпритульності та бездоглядності на території Півдня України в 60-і роки XVIII – на початку XX ст. Через це важливість роботи, її практична значущість не підлягають сумніву

Структура дисертації є логічною, має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню поставленої Ю.Р. Москальовою мети. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що об'єднані у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

У вступі дисертанткою було доведено актуальність проблеми, вказано на зв'язок з комплексною науковою темою кафедри спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету ім. Василя Стуса, визначено об'єкт і предмет, хронологічні межі, мету та завдання дисертації, наукову новизну одержаних в дисертації результатів, визначено практичне значення дослідження. Зокрема, визначення географічних меж дослідження в джерелознавчому вимірі штучно звужено географічною локалізацією архівних установ, у яких працювала дисертантка.

Дисертантці вдалося простежити закономірності наукового освоєння джерел з історії дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України у 60-і рр. XVIII – на початку XX ст., розкрити внутрішній зміст та проаналізувати інформативні можливості законодавчих актів Російської імперії, здійснити аналіз актових джерел з зазначеної теми, виявити інформаційний потенціал джерел діловодного походження, визначити ступінь їх репрезентативності; дослідити специфіку статистичних матеріалів та періодичної преси, проаналізувати комплекс джерел особового походження.

Перший розділ дисертаційного дослідження – «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологічні засади дослідження», присвячено з'ясуванню стану наукової розробки проблеми її попередниками, опису сформованої нею власної джерельної бази та окресленню задіяного методологічного інструментарію. Важливим показником, який «сигналізує» опоненту (рецензенту, читачеві) про наукову вартість дослідження, є його історіографічна частина. На нашу думку, у цій частині дослідник не просто характеризує стан наукової розробки даної проблеми та віддає належне своїм попередникам, а виокремлює проблемні питання, які вимагають уваги дослідників, і в такий спосіб висловлює свої наміри стосовно них. Про історіографічну складову дисертації Ю.Р. Москальової можна сказати, що загалом тут маємо добротний виконаний нарис історії дослідження боротьби із дитячою безпритульністю та бездоглядністю на Півдні України у 60-і рр. XVIII – на початку XX ст., у якому чітко простежується залежність дослідження теми від загального рівня розвитку вітчизняної історичної науки, від стану архівної справи, від розширення джерельної бази досліджень, від публікації джерел, а також від суспільно-політичних процесів у державі, які сприяють чи не сприяють дослідженням тієї чи іншої проблематики.

Вважаємо доцільним виділення дисертанткою чотирьох напрямків, у контексті яких опрацьовувались джерела з теми: 1) студії з історії

громадського піклування, в тому числі і дитячого; 2) історико-правові дослідження; 3) накопичення досвіду з проблем дитячої безпритульності та бездоглядності в регіоні; 4) джерелознавчі студії. Говорячи про історіографію дисертаційної проблеми Ю.Р. Москальова досить критично підходить до оцінки кожної роботи, однак здійснює це делікатно, спочатку зазначивши позитивний внесок автора у дослідження історії дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України у зазначений період. Для нас це є одним із показників наукової етики вченого. Йдучи за автором в характеристиці процесу накопичення знань про безпритульних та бездоглядних дітей на Півдні України, можна досить чітко визначити етапи у дослідженні проблеми, значення публікацій джерел.

У наступному підрозділі дисертації Ю.Р. Москальової, треба відзначити достатньо високий науково-методологічний рівень здійсненого нею аналізу джерел. Авторкою було опрацьовано представницький комплекс джерел за темою – 112 архівних та 284 опублікованих джерел із фондів архівних і бібліотечних установ міст Києва, Дніпра, Миколаєва, Херсона, Запоріжжя та Одеси. Обрана дисертанткою класифікаційна схема видається нам, у цілому, зваженою та виправданою.

На нашу думку, досить змістовно дисертантка охарактеризувала методологічну основу та методи дослідження. Причому, не бачимо розходжень між заявленими у цьому розділі принципами і методами та їх використанням у наступних розділах. Виправданим є регіональний підхід для розкриття теми дослідження.

Другий розділ дисертаційного дослідження – «Особливості формування та інформаційні можливості корпусу законодавчих та актових джерел», Ю.Р. Москальова присвятила аналізу законодавчої бази та актових джерел дослідження. У підрозділі 2.1. дано вичерпну характеристику «Полному собранию законов Российской империи», стосовно вказаної теми. Законодавчі документи розглядаються автором з позиції реконструкції діяльності державних закладів опіки та піклування на Півдні України. На

увагу заслуговує той факт, що дисертантка спромоглася дати розгорнуту картину того, як далеко знаходилася державна політика від дійсних проблем безпритульних та бездоглядних дітей на Півдні України. Також вважаємо, що дисертантка «захопилася» описом змісту законодавчих актів, а не приділила належної уваги їх аналізу.

У підрозділі 2.2. здобувачкою проаналізовано діяльність установ опіки та піклування над дітьми в регіоні у світлі актових джерел. Ю.Р. Москальова, на підставі проаналізованих джерел, робить висновок про розширення мережі благодійних установ та закладів опіки краю. Актові джерела визначаються своєю інформативністю з питань устрою сиротинців та умов, в яких виховувалися діти. Проте, аналіз публічно-правової документації, представленої статутами благодійних товариств, поданий набагато ширше, ніж аналіз приватно-правових джерел, представлений посвідченнями, свідоцтвами, паспортами.

Третій розділ дисертації – «Матеріали діловодства та описово-статистичні джерела з історії дитячої безпритульності та бездоглядності». До притаманних йому позитивних моментів слід віднести ретельний аналіз різних груп документів діловодства. За допомогою аналізу звітної документації у підрозділі 3.1. Юлія Романівна розглянула динаміку діяльності закладів опіки та піклування над дітьми на Півдні України, проаналізувала головні показники, що стосуються устрою цих закладів, пролила світло на кількість вихованців, їх повсякдення, зазначила на головних проблемах. Цей підрозділ дослідження вважаємо найбільш вдалим.

Статистичні матеріали кінця 60-х рр. XVIII – початку XX ст., що стосуються безпритульних та бездоглядних дітей Півдня України, представлені у підрозділі 3.2., надають можливість більш глибоко вивчити питання соціальної історії регіону, урядову політику стосовно безпритульних та бездоглядних дітей. Авторкою подано цінні кількісні показники, не просто вилучені з одного джерела, а порівняні з аналогічними показниками з інших джерел. У той же час, маємо й окремі свідчення авторських прорахунків. Так,

наведені дисертанткою приклади описово-статистичних джерел мають незначне джерельне навантаження, лежать у площині власне історії, а не джерелознавства.

У четвертому розділі дисертації – «Періодичні видання та матеріали особового походження про опіку та піклування дітьми краю», дисертантка приділила більшій увазі аналізу періодичних видань. Представлена періодика розділена на групи, зазначено структуру запропонованих періодичних видань, визначено їх інформативний потенціал. У підрозділі 4.1. подано аналіз факторів, які впливали на висвітлення у пресі проблем безпритульних і бездоглядних дітей. Визначено коло найбільш інформативних загальноросійських і регіональних видань. Їхню цінність автор розглядає крізь призму висвітлення тенденції розвитку приватної благодійної ініціативи у подоланні дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України. Залучені матеріали дозволяють авторці виокремити тематичне спрямування публікацій: матеріали щодо розвитку приватної ініціативи у сфері благодійності в регіоні, проблема покинутих дітей, розвиток дитячих будинків.

Проте, виникають питання до підрозділу 4.2, присвяченому аналізу матеріалів особового походження. Аналіз представлених груп джерел (спогади, листи, щоденники, некрологи) супроводжується представництвом незначної кількості прикладів (по 3-4 джерела). Дисертантка пояснює цей факт складністю пошуку джерел даного виду. Однак, комплексний аналіз, виявлення інформаційного потенціалу джерел особового походження, можливий завдяки залученню широкого представництва цих джерел.

У висновках Ю.Р. Москальова зробила узагальнення проведеного комплексного дослідження. Висновки повною мірою репрезентують положення основної частини дисертаційного дослідження. Відзначимо й той факт, що головні висновки дисертації знайшли відображення в публікаціях на сторінках наукових часописів України, в тому числі й у включених до переліку фахових. Численні додатки, наведені у роботі, конкретизують,

доповнюють та ілюструють основний текст дисертації. Констатуємо наявність у дисертаційному дослідженні певної кількості недоробок, зауважимо, що число їх не є таким, яке може суттєво вплинути на нашу, в цілому, позитивну його оцінку.

Основні положення та висновки дисертації відображені в публікаціях авторки та авторефераті дисертації.

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертація Москальової Юлії Романівни «Джерела до вивчення дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України (60-і рр. XVIII – початок XX ст.)» є самостійним та логічно завершеним дослідженням. Здобувачка продемонструвала знання досліджуваної проблеми, вміння опрацьовувати надбаня попередників у дослідженні проблеми, критично аналізувати різноманітні історичні джерела, довела здатність самостійно вирішувати наукові завдання. Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступень обґрунтованості винесених на захист наукових положень відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а відтак її авторка – Москальова Юлія Романівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Офіційний опонент

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історичних дисциплін

Маріупольського державного університету

С.С. Арабаджи

*Особистий підпис проф. С.С. Арабаджи засвідчує.
Виконав секретар кафедри
3.05.2019р.*

